

Bijlage VWO
2018

tijdvak 1

geschiedenis

Bronnenboekje

Prehistorie en oudheid

---

bron 1

Omstreeks 240 schrijft de historicus Herodianus over de expeditie die de Romeinse keizer Caracalla in 213 onderneemt naar de noordgrens van het keizerrijk:

Nadat hij uit Italië was vertrokken, kwam hij aan bij de oevers van de Donau, waar hij de zaken met betrekking tot het noordelijke deel van het rijk regelde. Als lichaamsbeweging deed hij mee aan paardenraces en vocht tegen allerlei wilde dieren. Hij besteedde weinig tijd aan rechtszaken, maar doorzag een zaak gemakkelijk en kwam snel tot een passend vonnis op basis van de meningen die hij had gehoord. Hij won ook de trouw en vriendschap van alle Germanen ten noorden van de grens. Hij rekruteerde hulptroepen onder de Germanen en stelde een lijfwacht samen van mannen die hij selecteerde op basis van kracht en fysiek voorkomen. Dikwijls deed hij zijn Romeinse mantel uit en verscheen in Germaanse kledij, zoals de overmantel die zij gewoonlijk dragen, doorstikt met zilverdraad. Hij had ook de gewoonte een pruik van blond haar te dragen, gekapt in Germaanse stijl. De barbaren waren verrukt en adoreerden hem.

De middeleeuwen

---

bron 2

In zijn *Kerkgeschiedenis van het Engelse volk*, voltooid omstreeks 731, schrijft de monnik Beda over de oorlog die in 654 uitbreekt tussen de heersers van twee Angelsaksische koninkrijken in Engeland, Oswiu van Bernicia en Penda van Mercia:

Rond die tijd werd koning Oswiu blootgesteld aan de woeste en onstuitbare aanvallen van Penda, de koning van Mercia, die Oswiu's broer had gedood. Uiteindelijk zag Oswiu zich gedwongen hem een enorm deel uit de koninklijke schatkist te beloven in ruil voor vrede. De voorwaarde was dat Penda terug zou keren naar huis en zou ophouden Oswiu's koninkrijk te verwoesten. Maar de heidense koning wilde dit aanbod niet accepteren, want hij was vastbesloten het hele volk, van hoog tot laag, uit te roeien. Oswiu deed een beroep op Gods genade en hulp, nu hij zag dat niets anders hem en zijn volk kon redden van deze barbaarse en meedogenloze vijand. (...) Aldus maakte hij zich met zijn kleine leger gereed voor de strijd. Er wordt verteld dat het leger van de heidenen wel dertigmaal groter was. (...) De slag begon en de heidenen werden op de vlucht gedreven en vernietigd. De dertig aanvoerders die aan de zijde van Penda vochten, verloren vrijwel allemaal het leven.

bron 3

In 1568 verschijnt een pamflet in naam van Willem van Oranje. Het pamflet is oorspronkelijk in het Duits geschreven en richt zich voornamelijk tot de Duitse protestantse vorsten:

Het is overduidelijk dat Alva met zijn gruwelijke tirannie misbruik maakt van het bevel dat hij van Zijne Majesteit¹⁾ heeft gekregen. Hij doet dit tot schade en verderf van Zijne Majesteit, diens trouwe landen en de inwoners. Hij handelt uit eigen beweging en wordt gedreven door hebzucht en bloeddorstigheid. Zijn optreden is tegen de zin van Zijne Majesteit, die bekendstaat als een milde en goede koning, wiens hart en gemoed zo iets zonder twijfel nooit zal hebben verlangd. (...)

Het is gemakkelijk te begrijpen waar de Hertog van Alva met zijn hebzuchtige en bloeddorstige bedoelingen op uit is. Hij wil niet alleen ons en alle andere hoge heren en standgenoten, maar alle goedbedoelende lieden, edel en onedel, zonder enig onderscheid eer en leven ontnemen. En wel vanwege onze door God verleende aardse bezittingen. Bovendien heeft hij zich voorgenomen de paapse religie, afgoderij en gruwel aan iedereen op te leggen door de definitieve uitroeiing en onderdrukking van de rechtzinnige leer van het Evangelie. Zo wil hij ons brengen tot verlies van onze zielen en van het eeuwige leven (dat boven alle aardse goederen gaat).

noot 1 Met 'Zijne Majesteit' wordt koning Filips II bedoeld.

bron 4

Tijdens zijn conflict met landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt laat de stadhouder, prins Maurits van Oranje, ook een aantal medestanders van Van Oldenbarnevelt arresteren, onder wie de rechtsgeleerde en politicus Hugo de Groot.

De Engelse ambassadeur Dudley Carleton beschrijft op 25 januari 1619 het verhoor van De Groot (Grotius), waarbij hij aanwezig is:

Er is een zaal aangewezen voor de berechting van deze gevangenen, waar tapijten werden opgehangen en de zetels werden opgesteld als in een tribunaal. Toen Grotius deze ruimte aanschouwde (waar hij werd binnengeleid om verder te worden verhoord), was hij hogelijk verbaasd. Hij zei dat hij nu inzag hoezeer hij het bij het verkeerde eind had gehad toen hij veronderstelde dat hij en de anderen slechts voor enige tijd werden opgesloten om de prins van Oranje de gelegenheid te geven om orde op zaken te stellen in het land. Nu hij beseftte dat ze zouden worden berecht, viel hij op zijn knieën en smeekte met tranen in de ogen om mededogen voor hemzelf, zijn vrouw en kinderen. Alsof men hem op de pijnbank had gelegd, bekende hij vrijwillig alles wat men hem vroeg en beschuldigde hij enkele personen op wie geen verdenking rustte, onder wie sir Robert Hinderson, een kolonel van een der Schotse regimenten. Deze zou beter dan wie ook op de hoogte zijn geweest van Van Oldenbarnevelts intentie de soldaten trouw te laten zweren aan afzonderlijke provinciën in plaats van aan de generaliteit. Hierop werd kolonel Hinderson aan de ondervragers voorgeleid, maar hij kon weinig licht op de kwestie werpen.

bron 5

De Duitse kunstenares Maria Sybilla Merian (1647-1717) specialiseert zich in het tekenen van planten en insecten. In 1705 verschijnt in Amsterdam haar boek met kleurenprenten en beschrijvingen van insecten uit Suriname.

In het voorwoord van *Verandering der Surinaamsche Insecten* schrijft zij:

Ik heb mij vanaf mijn jeugd beziggehouden met de bestudering van insecten. Eerst begon ik in mijn geboortestad Frankfurt am Main met zijderupsen en later zag ik dat uit andere rupsen nog mooiere vlinders voortkwamen. Hierdoor verzamelde ik alle rupsen die ik kon vinden om hun gedaanteverwisseling waar te kunnen nemen. (...)

In Holland zag ik met verwondering welke mooie dieren men uit Oost- en West-Indië liet komen, vooral wanneer ik ze zag in de prachtige verzameling van de edele heer Nicolaas Witsen, burgemeester van Amsterdam en bewindhebber van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (...), en in vele andere verzamelingen. Maar hier zag ik niet hoe vlinders uit rupsen in poppen en zo verder veranderen. Dit heeft mij aangemoedigd (in 1699) een grote en dure reis te maken naar Suriname in Amerika (een warm en vochtig land), om daar mijn observaties voort te zetten.

bron 6

Op 25 december 1793 verklaart Maximilien Robespierre over de nieuwe revolutionaire regering waarvan hij zelf lid is:

De voornaamste zorg van de grondwettelijke regering is de vrijheid van de burger. Voor de revolutionaire regering is dat de publieke vrijheid. Onder een grondwettelijke regering is het vrijwel genoeg om de vrijheid van het individu te beschermen tegen misbruik door de staat. Onder een revolutionaire regering is de staat verplicht zichzelf te verdedigen tegen groepen die hem aanvallen. De revolutionaire regering is aan de goede burgers verplicht om de natie te beschermen. Aan de vijanden van het volk is zij slechts de dood verschuldigd.

Moderne tijd

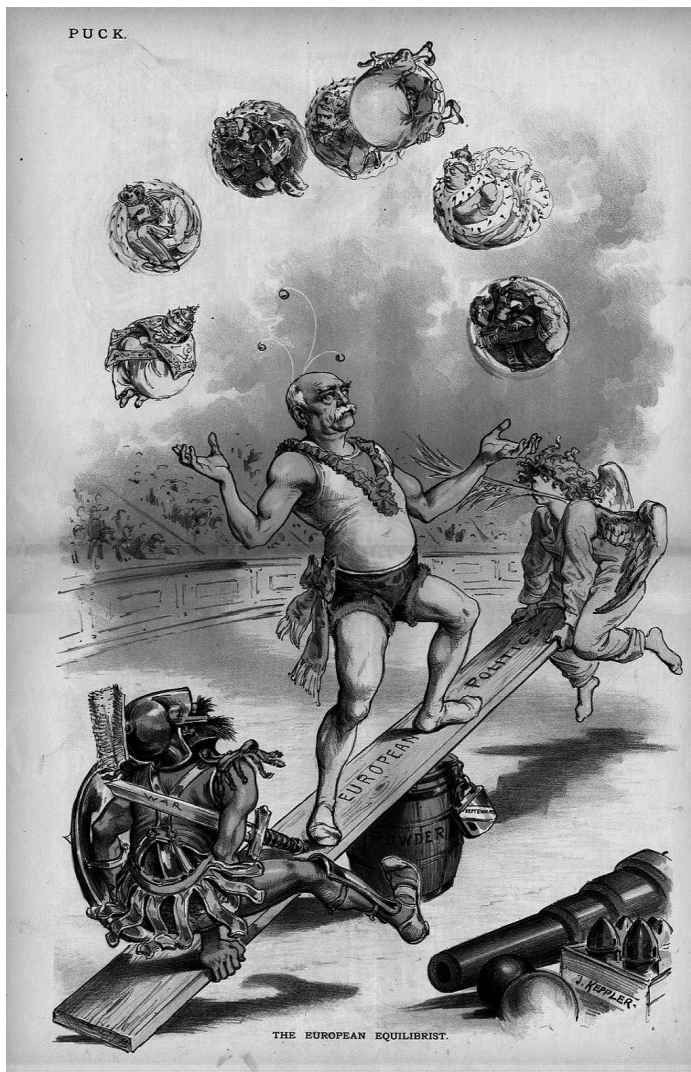
bron 7

In 1831 verklaart de Italiaanse denker Giuseppe Mazzini over Jong Italië, een nieuwe politieke beweging die hij heeft opgericht:

Jong Italië is een broederschap van Italianen, die geloven in een wet van vooruitgang en plicht en die ervan overtuigd zijn dat Italië is voorbestemd om één staat te worden (...). Zij sluiten zich aan bij dit verbond met de vaste bedoeling om heel hun denken en doen te wijden aan dit grote doel, namelijk (het verdeelde) Italië om te vormen tot één onafhankelijke en soevereine staat van vrije en gelijke mensen.

bron 8

Deze prent van Joseph Keppler verschijnt op 30 maart 1887 in het Amerikaanse tijdschrift *Puck* met als ondertitel *The European Equilibrist*:

Vertaling van de ondertitel:
De Europese evenwichtskunstenaar

Toelichting:

In het midden staat Otto von Bismarck.

Op de plank staat *European Politics* (Europese politiek).

Op de ton staat *Powder* (buskruit). Op het hangslot op de ton staat *Septennate*, de periode van zeven jaar waarvoor de Duitse oorlogsbegroting werd vastgesteld.

Op het zwaard van de figuur linksonder staat *War* (oorlog), op de tak in de mond van de figuur rechts op de plank staat *Peace* (vrede).

De zeven figuren bovenin zijn verschillende Europese staatshoofden.

bron 9

In 1928 publiceert Josef Goebbels een essay over de komende verkiezingen voor de Rijksdag, het Duitse parlement:

Waarom willen we in de Rijksdag?

Wij willen de Rijksdag betreden om ons te wapenen met de wapens van de democratie. Als de democratie dom genoeg is ons gratis treinreizen te geven en een salaris te betalen, dan is dat haar eigen probleem. Dat maakt ons niet uit, elke manier om de revolutie te ontketenen vinden wij goed.

Onze activisten betalen 600 tot 800 mark per maand (aan reiskosten). Is het niet terecht dat de Republiek deze kosten op zich neemt? Wie van jullie vindt het een goed idee dat wij ons geld vergoien aan de Joodse Dawes-spoorlijnen¹⁾?

Is dit het begin van een compromis? Denken jullie werkelijk dat wij, die al honderd of duizend keer voor jullie hebben gestaan om te spreken over een nieuw Duitsland, die glimlachend al meerdere keren de dood in de ogen hebben gekeken bij een rode menigte, wij die nog nooit bogen voor een bevel of terreur, denken jullie dan echt dat we onze wapens zouden neerleggen voor een reispas voor de spoorwegen?

We smeken niet om stemmen. We willen overtuiging, devotie, passie! Een stem is slechts een middel, zowel voor ons als voor jullie. We zullen marcheren in de marmeren hallen van het parlement, de revolutionaire wil van de massa met ons meebrengend. We willen niet horen bij die stapel stront, we komen eraan om die eruit te scheppen.

noot 1 De Duitse Staatsspoorwegen worden als onderdeel van het Dawesplan in onderpand gegeven als garantie voor de Duitse schulden aan de Geallieerden.

bron 10

Na conflicten over antisemitische maatregelen en over de componist Paul Hindemith, wiens werk door de nazi's wordt verboden als 'ontaard', neemt de beroemde dirigent Wilhelm Furtwängler op 3 december 1934 ontslag als vicepresident van de Duitse Rijkscultuurkamer. Een Duits muziektijdschrift reageert hierop in januari 1935:

Een nieuwe muziek die vrijheid kan combineren met orde, gevoel met vorm, die echt is en zich op natuurlijke wijze heeft ontwikkeld, zal altijd weerklank vinden. Als Wilhelm Furtwängler in de toekomst zal dirigeren, zal ook hij op die weerklank kunnen rekenen, zodra hij beseft dat zijn taken in nationaalsocialistisch Duitsland een plicht en een absolute voorwaarde zijn. Artistieke prestaties kun je niet bevelen, maar ze worden bereikt door het gevoel. Maar iedereen die aan Adolf Hitler trouw zweert, kent het pad dat tot het einde toe gevolgd moet worden als we de uitdrukking willen vinden van het (zuivere) Duitse denken.

bron 11

Een foto uit Indonesië uit 1949:

Toelichting:

Deze foto is gemaakt tijdens een actie van Nederlandse militairen op West-Sumatra in Indonesië tegen Indonesische vrijheidsstrijders. De vlag in de hand van de soldaat is een vlag van de Indonesische communistische partij, de PKI.

bron 12

In juni 1961 bezoekt de sovjetpoliticus Anastas Mikojan, een vertrouweling van Chroesjtsjov, de DDR. In een persoonlijk gesprek zegt hij tegen vertegenwoordigers van de Oost-Duitse regering:

De DDR is de meest westelijke voorpost van het socialistische blok. Daarom hebben velen, zeer velen, de ogen gericht op de DDR. (...) De DDR zal moeten bewijzen dat de beweringen van de kapitalisten onjuist zijn. De DDR, Duitsland, is het land waar duidelijk zal worden dat het marxisme-leninisme juist is, dat het communisme ook voor industrielanden het hogere, betere maatschappijtype is. (...) Als het socialisme in de DDR niet overwint, als het communisme hier niet bewijst dat het superieur en levensvatbaar is, dan hebben **wij** niet gewonnen.

bron 13

Op 22 augustus 1968 maakt de Amerikaanse tekenaar Herblock deze prent voor de *Washington Post* met als titel *On to the past* (Op naar het verleden):

Toelichting:

Van links naar rechts zijn staande afgebeeld: de leider van de Sovjet-Unie Brezjnev met daarachter Stalin en Hitler.

Op het uniform van Brezjnev staat: *Russian invasion* (Russische inval).

Onder de man op de grond staat: *Czechoslovakia* (Tsjecho-Slowakije)